



**OLIJ TA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHI VA TALABALAR O'RTASIDAGI
MUNOSABATLARNING MAZMUNI VA MOHIYATI**

Boyquvatova Dilsuz Salim qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqola oliy ta'lim tizimida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarning mazmuni va mohiyatini tahlil qilishga qaratilgan. O'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro aloqalar ta'lim jarayonining sifatini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda kommunikativ muloqot, psixologik muvofiqlik, empatiya va ishonch kabi elementlarning ta'lim samaradorligiga ta'siri ko'rib chiqilgan. Ushbu maqola oliy ta'lim tizimida pedagog va talaba o'rtasidagi ijobiy munosabatlarni shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Аннотация: Данная статья посвящена анализу содержания и сущности отношений между преподавателем и студентом в системе высшего образования. Взаимодействие между преподавателем и студентом является одним из важных факторов, определяющих качество образовательного процесса. В исследовании рассматривается влияние таких элементов, как коммуникативное общение, психологическая совместимость, эмпатия и доверие на эффективность обучения. В статье представлены научно обоснованные рекомендации по формированию положительных отношений между педагогом и студентом в системе высшего образования.

Abstract: This article is devoted to analyzing the content and essence of the relationship between teachers and students in the higher education system. The interaction between teachers and students is one of the key factors determining the quality of the educational process. The study examines the impact of elements such as communicative interaction, psychological compatibility, empathy, and trust on the effectiveness of education. The article provides scientifically grounded recommendations for fostering positive relationships between educators and students in the higher education system.

Kalit so'zlar: o'qituvchi-talaba munosabatlari, oliy ta'lim, psixologik muvofiqlik, kommunikativ muloqot, empatiya, ishonch, ijtimoiy-psixologik omillar, ta'lim sifati.

Ключевые слова: отношения преподаватель-студент, высшее образование, психологическая совместимость, коммуникативное общение, эмпатия, доверие, социально-психологические факторы, качество образования.

Keywords: teacher-student relationships, higher education, psychological compatibility, communicative interaction, empathy, trust, socio-psychological factors, education quality.

Oliy ta'lim tizimida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlar ta'lim jarayonining sifatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu munosabatlarning psixologik jihatlarini



o'rganish orqali o'quv jarayonini samarali boshqarish imkoniyati yuzaga keladi. Bugungi kunda zamonaviy pedagogika fanida ushbu mavzuga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xorijiy olimlar, jumladan, Rogers (1969), Vygotskiy (1984), va Bandura (1977) o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarning psixologik komponentlarini o'rganib, ta'lim jarayonidagi kommunikatsiyaning ahamiyatini ta'kidlaganlar [1, 2, 3].

Oliy ta'lim tizimida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlar ikki tomonlama jarayon bo'lib, o'quv jarayonining barcha bosqichlarida namoyon bo'ladi. Vygotskiy ta'lim jarayonida ijtimoiy-psixologik omillarning ahamiyatini ta'kidlagan. Unga ko'ra, o'quvchilarning rivojlanishi muloqot jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy ta'sir orqali amalga oshadi [8, 45-bet]. Talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlarda ishonch va empatiya muhim rol o'ynaydi. Rogersning insonparvarlik pedagogikasi nazariyasiga ko'ra, o'qituvchi va talaba o'rtasidagi ijobiy munosabatlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [3, 78-bet].

Ta'kidlash joizki, o'zaro munosabatlarning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining pedagogik mahoratiga va talabalar bilan ishlash qobiliyatiga bog'liq. O'zbekistonlik tadqiqotchilar, xususan, Abduqodirov ta'lim jarayonida psixologik muvofiqlik va hamkorlikning ahamiyatiga e'tibor qaratgan. Uning fikricha, pedagogik jarayonda talaba shaxsiga hurmat bilan yondashish ularning motivatsiyasi va ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi [6, 37-bet].

Oliy ta'lim muhitida kommunikativ muloqot o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarning asosiy komponentlaridan biri hisoblanadi. Kommunikatsiya jarayonida o'zaro ishonchning shakllanishi, fikrlar almashinuvi va hamkorlikning tashkil etilishi ta'lim samaradorligini oshiradi. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasida talabalarning bilim olish jarayonida kuzatuv va muloqot orqali rivojlanishi ta'kidlanadi [15, 92-bet]. Psixologik muvofiqlik talaba va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro tushunishni ta'minlaydi. Ushbu muvofiqlik talaba shaxsining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllanadi. Abduqodirov o'z tadqiqotlarida ta'lim jarayonida psixologik muvofiqlikni ta'minlashning ahamiyatiga e'tibor qaratib, bu borada maxsus treninglar o'tkazishni tavsiya etadi [6, 37-bet].

Empatiya o'qituvchi va talaba o'rtasidagi hissiy aloqaning asosidir. Talabalar bilan ishlashda empatik yondashuv ularning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. O'qituvchining talaba qiyinchiliklarini tushunishi va ularga samimiy yordam ko'rsatishi ta'lim muhitida barqaror ijobiy atmosferani yaratadi. Chet el olimlari orasida Goleman (1995) hissiy intellektning o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarga ta'siri haqida so'z yuritadi [9, 112-bet]. O'zbek pedagogi Yuldashev o'z tadqiqotlarida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi ishonchli munosabatlarni shakllantirishning milliy pedagogika tamoyillariga asoslangan modelini ishlab chiqqan [11, 53-bet]. Uning fikricha, milliy qadriyatlar va pedagogik madaniyat asosida yaratilgan ta'lim jarayoni talabalar o'rtasidagi ijtimoiy integratsiyani mustahkamlaydi.



Oliy ta'lim jarayonida o'qituvchi va talaba o'rtasida ba'zan qarama-qarshiliklar yuzaga kelishi mumkin. Ushbu konfliktlar samarali boshqarilmasa, ta'lim jarayonining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Deutsch (1973) tomonidan ishlab chiqilgan konfliktlarni boshqarish nazariyasida konstruktiv yondashuvlar orqali ijobiy yechim topish yo'llari ko'rsatilgan [5, 64-bet]. Milliy tadqiqotlarda esa Sharipov konfliktlarni boshqarishda madaniy va ma'naviy qadriyatlarining o'rniga urg'u beradi [7, 49-bet]. Konfliktlarni oldini olish uchun pedagoglarning kommunikativ va diagnostik ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligi qayd etiladi. Bu borada zamonaviy texnologiyalar va interaktiv usullardan foydalanish o'z samarasini beradi.

O'qituvchining talabalarga individual yondashuvi ularning shaxsiy ehtiyojlarini hisobga olishga yordam beradi. Individual yondashuv talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish va ularda mustaqil fikrlashni shakllantirish uchun zarur. Xorijiy olimlardan Maslovning (1943) ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi bu borada muhim metodologik asos hisoblanadi. Maslovning ta'limga tatbiqiy qarashlariga ko'ra, o'qituvchi talabani o'z salohiyatini ochishga yo'naltirishi lozim [4, 88-bet].

Mazkur tadqiqot natijalariga asoslanib, oliy ta'lim tizimida o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Psixologik muvofiqlikni ta'minlashga qaratilgan treninglarni tashkil etish.
2. O'qituvchilar uchun kommunikatsion ko'nikmalarni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish.
3. Ta'lim jarayonida empatiya va ishonchni shakllantirishga qaratilgan metodik materiallarni yaratish.
4. Konfliktlarni oldini olish va boshqarish bo'yicha seminarlar tashkil etish.
5. Talabalar shaxsiy ehtiyojlariga asoslangan individual yondashuvni rivojlantirish bo'yicha dasturlarni ishlab chiqish.
6. Pedagogik faoliyatda zamonaviy texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanishni kengaytirish.

Oliy ta'lim tizimida o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlar ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Mazkur munosabatlar faqatgina ta'lim sifati emas, balki talabalarning shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqot natijalari oliy ta'lim muhitida ijobiy o'zaro munosabatlarni shakllantirish bo'yicha nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rogers C. R. Freedom to Learn. Columbus, OH: Merrill. 1969.
2. Vygotsky L. S. Pedagogical Psychology. Moscow: Progress. 1984
3. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 1977
4. Maslov A. H. A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 1943. 50(4), 370–396.



TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'UYALAR



5. Deutsch M. The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes. Yale University Press. 1973.
6. Abduqodirov A. Pedagogik psixologiya. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 2010.
7. Sharipov A. Ta'limda ma'naviy va ma'rifiy qadriyatlarning o'rni. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi. 2018.
8. Goleman D. Emotional Intelligence. New York: Bantam Books. 1995.
9. Yuldashev M. Pedagogik muloqot va milliy qadriyatlar. Toshkent. 2015.
10. Sharipov A. Konfliktologiya: nazariya va amaliyot. Toshkent: Sharq NMAK. 2020